

Kilpailutukset ja huutolaisuus

Nykyistä kilpailutusta on jopa kielletty vertaamasta 1800-luvun huutolaishuutokauppoihin. Jos kuitenkin kiihköttömästi tarkastelee mistä huutokaupoissa oli kyse, on vertailu aivan järkevää. Huutokaupat olivat yksi osa sosiaalihuollon uudistumista siirryttäessä luontaiselinkeinoista teollistuvaan Suomeen. Sosiaalihuollossa vanha ruotohoitojärjestelmä ei enää toiminut, sen perusta oli luontaiselinkeinoissa. Sen tilalle oli kehitettävissä:

- kotihoito, jota osin kehitettiin, mutta paljon niukemmin kuin jäljempänä sanottuja
- vaivaistalohoito, josta tuli toinen päälinja ja laajeni sittemmin monitahoiseksi laitosjärjestelmäksi
- elätehoito (huutolaisuus), joka oli merkittävin huoltomuoto 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun alkuvuosikymmenelle. (Nykyajan perhehoito on eräiltä osin jatkoa elätehoidolle, muttei juurikaan järjestämistävän osalta)

Elätehoidon järjestämistapa olivat huutokaupat, jotka oli omaksuttu muualta Euroopasta. Ne ovat hyvin rinnastettavissa nykyisiin kilpailutuksiin. Niidenkin julkinenkin tavoite oli kustannusten hallinta tai alentaminen. Huutokaupat olivat julkisia ja järjestettiin järjestyneesti (mm. ennakoilmoitukset), kuten hankintailmoitukset Hilmassa. Kunta oli se, joka osti mahdollisimman halvalla ja silloin kotitaloudet (maatalousyritykset?) olivat palvelun tuottajia, palvelun myyjiä, jotka pyrkivät saamaan mahdollisimman suuren korvauksen sekä kunnalta, että huutolaisen työpanoksesta. Huutolaisen palvelun tuottajalle aiheuttamat kulut pyrittiin pitämään hallinnassa.

Kiinnostavaa kyllä aiheen ympärillä käyty talous- ja ideologinen keskustelu muistuttaa kovasti sitä mikä on käyty nyky-Suomessa kilpailutusten tiimoilla. Se lie sattumaa.

Pieni kirjallisuudesta poimittu katsaus

Lähde: Jaakkola, Pulma, Satka ja Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turva historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki 1994. Suorat lainaukset lainausmerkeissä.

”Kun vaivaishoidosta vastaavien tarkoituksena oli minimoida hoitokustannukset, siirryttiin 1800-luvun puolivälissä huutokauppamenettelyyn, jossa hoitotehtävän sai sen vähimmällä maksulla ottamaan tarjoutunut.”

Tätä edesauttoivat keisarillinen kirje vuodelta 1849, jossa kehoitettiin alentamaan kruunun kustannuksella hoidettavien lasten hoitomaksuja. Kuvernöörit eri lääneissä vaativat huutokauppojen käyttöön ottoa. Huutokaupat pidettiin yleensä viattomien lasten päivänä. ”Alun perin huutokaupan perusteena ei kuitenkaan ollut nurja suhtautuminen köyhiin, vaan sitä on aikakauden yleisiä käsityksiä ja olosuhteita vasten tarkasteltuna pidettävä tarkoituksenmukaisimpana menettelynä” (Ruotiukkoja ja huutolaisia. Toim. Jukka Eenilä. Muistelmia entisajan vaivaishoidosta. Tammi. Hki 1971). (Huutokauppojen myötä huutolaisiin voitiin alkaa suhtautua nurjasti, koska niissä heidän ihmisarvonsa kyseenalaistui. Olivat vahva viesti muulla kansalle /mn). Eenilän kirjassa on useita kerättyjä kuvauksia huutokaupoista.

”Vaivaishuutokaupat olivat laajimmillaan 1870- ja -80-luvuilla. Niitä pidettiin yleensä kerran vuodessa ja niistä ilmoitettiin etukäteen sanomalehdissä, kunnantalon ilmoitustaululla ja jopa kirkon kuulutuksilla.”

”Kammottavan maineen saanut huutokauppajärjestelmä muuttui 1890-luvulla hitaasti ja asteittain mm. sijoituskotijärjestelmäksi.” (vrt suorahankinta ja neuvottelumenettely).

”Vielä 1800-luvun puolivälin julkisessa keskustelussa vaivaishuutokauppojen todettiin olevan hyvä keino pienentää vaivauskassan kustannuksia ja helpottaa hoitopaikan löytämistä.”

Tämä liittyi vahvasti yhtäältä sen ajan liberalistisiin oppeihin, joiden mukaan vaivashoidon kustannuksia paljoksutettiin. Ajettiin uutta vaivashoitoasetusta, joka ei olisi niin höveli, kuin ajan arvioiden mukaan 1852 asetus oli. Linja kiristyi merkittävästi 1875 asetuksessa.

”Huutolainen saattoi itsekin esittää arvostelujaan ja toivomuksiaan hoitopaikasta.”

Tämän arvioitiin olevan kelpo keino arvioida laatua ja pitää järjestelmä julkisena, avoimena, toki vasta jälkikäteen.

Huutolaisuudesta käynnistyi julkinen keskustelu 1880-luvulla. Sen katsottiin loukkaavan ihmisarvoa. Ensimmäiset puheenvuorot olivat lukijakirjeet Aamulehdessä 1882. Kirjailijoista Aho, Kauppi-Heikki ja Pakkala käsittelivät aihetta. Ahon novelli tai reportaasi Orjamarkkinat Sawo-lehdessä 1886 on jälkipolville tunnetuin. Julkaistu mm. Ahon Lastuissa. Kirjoittelu välittyi myös ulkomaiseen lehdistöön.

”Senaatti kielsi 1891 kuvernööriä hyväksymästä sellaisia kuntien vaivashuollon ohjesääntöjä, jotka sisälsivät huutokaupan. Seuraavana vuonna kuntien ohjesääntöihin määrättiin lisättäväksi säännökset elätekotien valinnasta ja valvonnasta, kirjallisista hoitosopimuksista (huom. yksilölliset! /mn) ja varsinkin lasten osalta mahdollisimman pitkästä hoitosuhteesta.”

Muutos oli kuitenkin hidasta, koska kunnat pelkäsivät kustannusten nousevan.

”Siirtymisen hitautta osoittaa kuitenkin se, että läänien kuvernöörit lähettivät vielä vuonna 1913 kuntiin kiertokirjeet, joissa kiellettiin köyhäinhuutokauppojen pitäminen ja huutolais- ja huutolaislapsinimitysten käyttö.”

Itsenäisen Suomen Köhänhoitolaissa 1922 huutokaupat edelleen lain nimenomaisin §:n kiellettiin, silti viimeiset – ennen nykyisiä – pidettiin vielä 1930-luvulla.

Yhtä aikaa huutolaisuuden kanssa kasvoi vaivaistalohoito. Niissä ”asiakasmäärät” kasvoivat 1890-1910:

- laitohoito 4228 - 14 465
- huutolaiset (elätehoito) 17 411 - 24 790

Huutolaislapset olivat sekä nykytermein lastensuojelulapsia että vammaisia lapsia. Huutolaisaikuiset olivat enimmäkseen eritavoin vammaisia ja psyykkisesti sairaita sekä vanhuksia.

Lähteen mukaan 1900-luvun alkuvuosina elätehoidon kontrollia lisättiin. mm. kuntien lastenhuollontarkastajat. Samoin sopimusten sisältöön kiinnitettiin huomiota. Ne olivat nykytarkastellussakin varsin yksityiskohtaisia.